

Nr 37.

Ankom till riksdagens kansli den 13 april 1926 kl. 1 e. m.

Bevillningsutskottets betänkande, i anledning av väckta motioner om sänkning av maximigränsen för utminuterung av spirituosa.

(2:a avd.)

I två likalydande, till bevillningsutskottet hänvisade motioner, nr 186 i första kammaren av herr *Johan Bergman* m. fl. och nr 261 i andra kammaren av herr *Elof Ljunggren* m. fl. har hemställts, »att riksdagen måtte för sin del besluta sådan ändring i gällande bestämmelser angående utminuterung till köpare av spritdrycker, att maximigränsen för sådan utminuterung (för närvarande 4 liter per kalendermånad) i möjligaste mån sänkes».

Beträffande vad motionärerna anfört till stöd för förslaget får utskottet hänvisa till motionerna.

Enligt 48 § i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker må spritdrycker icke utminuterast till samma köpare i större myckenhet än fyra liter i kalendermånaden. Systembolag äger dock, om särskilda skäl föreligga, efter därom skriftligen gjord framställning medgiva köpare rätt att för visst tillfälle inköpa större myckenhet än den sålunda stadgade.

*Utskottet.
Gällande
stämmelser.*

I motioner vid 1920 och 1921 års riksdagar väcktes förslag om sänkning av maximum för spritdrycksransonerna vid utminuterung till två liter i månaden. Bevillningsutskottet (betänkande nr 33 år 1920 och nr 42 år 1921) tillstyrkte bifall till motionerna. Andra kammaren beslöt i enlighet med bevillningsutskottets förslag, varemot första kammaren biträdde reservationsvis framställda yrkanden om avslag å motionerna. Vid nämnda utgång förföll frågan för såväl 1920 som 1921 års riksdag.

*1920 och 1921
års riksdagar.*

Utskottet har under motionernas förberedande behandling utverkat Kungl. Maj:ts befallning till kontrollstyrelsen att till utskottet avgiva yttrande i anledning av motionerna; och har kontrollstyrelsen till följd härav den 26 februari 1926 avgivit yttrande, vilket återfinnes såsom bilaga till detta betänkande.

*Kontrollstyrelsens
utlåtande.*

Av berörda yttrande framgår, hursom alltsedan år 1920 en på erfarenheter från den individuella försäljningskontrollen grundad nedsättning av inköps-

*Utskottets
yttrande.*

kvantiteten ägt rum. Kontrollstyrelsens utredning utvisar, att numera praktiskt taget samtliga kvinnliga motboks innehavare och mer än två tredjedelar av de manliga motboks innehavarna hava motböcker med begränsad inköpsrätt, under det att, innan arbetet med revision av inköpskvantiteten igångsattes, allenast 23.7% av antalet manliga och 77.2% av antalet kvinnliga motboks innehavare hade motböcker med inskränkt inköpsrätt. För ungefärligen tre femtedelar av samtliga motboks innehavare har inköpsrätten begränsats till två liter i månaden eller därunder. Denna sänkning har åstadkommits till en del genom nedsättning av redan bestående inköpsrätter men framför allt därigenom, att vid medgivande av nya inköpsrätter, särskilt för yngre personer, stor varsamhet iakttagits beträffande maximikvantiteten. Utan tvivel hava dessa åtgärder medverkat till den avsevärda minskning av spritdryckskonsumtionen, som ägt rum sedan år 1920.

De vidtagna begränsningarna i inköpsrätten hava medfört, att inköpskapaciteten, det vill säga den genomsnittliga kvantitet spritdrycker, som högst får inköpas per motbok, nedgått långt under maximikvantiteten samt utgjorde år 1925 allenast 2,46 liter. Den del av inköpskapaciteten, som lämnats oanvänd, är tvärt emot vad motionärerna synas hava antagit relativt obetydlig och utgjorde i medeltal för motbok under år 1925 endast 0.38 liter.

De skäl kontrollstyrelsen anfört mot att nu generellt sänka maximigränsen från fyra liter har utskottet funnit övertygande. Som styrelsen framhållit skulle en dylik åtgärd utan tvivel i hög grad öka allmänhetens krav på s. k. extra tilldelningar och alltså sannolikt icke leda till någon minskning i konsumtionen. Den föreslagna anordningen skulle dessutom medföra svårigheter för systembolagens arbete, särskilt beträffande avvägandet av nyssberörda extra tilldelningar och kontrollen därav.

Det avgörande skälet för utskottets avstyrkande ståndpunkt har emellertid varit, att ett bifall till motionerna i det nuvarande läget skulle skapa ett irritationsmoment, vilket utan tvivel komme att utgöra hinder för andra verkligt nykterhetsfrämjande åtgärder. Den känslighet, som just nu i detta avseende utmärker den allmänna opinionen, bör mana till en viss försiktighet i fråga om generella förändringar i restriktionssystemet. En fortsättning av den individuella begränsningen, tillämpad och satt i system inom landets samtliga systembolag, torde säkerligen också giva ett bättre resultat än den av motionärerna föreslagna åtgärden.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner I: 186 av herr Johan Bergman m. fl. och II: 261 av herr Elof Ljunggren m. fl., om sänkning av maximigränsen för utminuterung av spirituosa, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 13 april 1926.

På bevillningsutskottets vägnar:
ERIK RÖING.

Närvarande: herrar Röing, Wohlin, Gustaf Nilsson i Kristianstad, Johan Nilsson i Kristianstad, Bårg, Pers, Björnsson, Borell, Johan Bergman, Jönsson i Boa, Lithander, Hedlund i Östersund, Olsson i Golvvasta, Bengtsson i Kullen, Lövgren i Nyborg, Jönsson i Slätåker, Johansson i Hornsberg, Björklund, Olsson i Gävle och Elof Ljunggren.

Reservationer:

av herrar *Johan Bergman, Johansson* i Hornsberg och *Elof Ljunggren*, vilka anförde:

»Av kontrollstyrelsens utlåtande inhämtas, att ej mindre än tre femtedelar av samtliga motboksinnnehavare redan äro underkastade begränsning i sin inköpsrätt till högst två liter i månaden. Kontrollstyrelsen finner att detta system icke vållat några menliga följder. Det synes då svårt att förstå, huru en så moderat nedsättning som t. ex. från 4 till 3 liter i månaden för de återstående två femtedelarna skulle kunna vara farligare än den ännu längre gående redan tillämpade inskränkningsen för de tre femtedelarna. Kontrollstyrelsens huvudskäl att motsätta sig den föreslagna inskränkningsen angives vara farhågan för att den skulle innebära ett irritationsmoment i den känsliga restriktionsapparaten. Det torde säkerligen med fog kunna ifrågasättas, om kontrollstyrelsen, som annars icke visat sig synnerligen känslig för denna folkpsykologiska synpunkt, i detta fall rätt tolkat allmänhetens känslor. Det lider knappast något tvivel om, att irritationen, där sådan förekommer, vida mer framkallas av de många och skiftande individuella olikheterna inför de lagar, som reglera spirituosa försäljningen, än av de generella, som drabba alla lika. När nu kontrollstyrelsen, sannolikt med rätta, finner de talrika individuella inskränkningarna till 2 och 1 liter kunna utan äventyr tillämpas, torde så mycket mindre anledning finnas att befara någon större irritation hos de motboksinnnehavare, som icke drabbats av dessa individuella eller lokala inskränkningar, i fall de om någon tid skulle finna maximigränsen generellt begränsad så varsamt som till 3 liter. Den hittills med fördel tillämpade individuella och lokala begränsningen behöver ju härav ej heller lida något intrång. Genom maximigränsens generella sänkning, som gör skillnaden mindre, mister den kanske även något av sin förhatliga karaktär.

Kontrollstyrelsen befarar emellertid även en kraftig stegring av kravet på s. k. extra tilldelning vid vissa tillfällen, om maximigränsen skulle sänkas. Då medeltalet uttagna liter per månad för år 1924 utgjorde 2.06 och för 1925 2.08, *däri även inbegripen all extra tilldelning*, synes det föga sannolikt, att vid en så lindrig sänkning av maximikvantiteten som den nyss nämnda (från 4 till 3) någon avsevärd stegring av kraven på denna s. k. extra tilldelning skulle uppstå.

Däremot är det uppenbart, att tillfällena till den i de flesta fall okontrollerbara olaga överlåtelsen åt andra av motbokssprit genom en sådan inskränk-

ning skulle minska. Då man söker bagatellisera denna allmänt kända men i de flesta fall oåtkomliga olaglighet genom en erinran, att skillnaden mellan medelinköpsrätten och de faktiska medelinköpen utgör allenast 0.38 liter per månad, bör det betonas, att skillnaden mellan de faktiska och de möjliga inköpen i de fall, där motboksägaren utan inskränkning har en inköpsrätt av 4 liter per månad givetvis måste bli vida större än den medelskillnad, som uppstår, om man medräknar även dem, som ha inskränkt inköpsrätt. Vilken betydelse en nedsättning av maximigränsen från 4 liter till 3 liter per månad skulle innebära, framgår i någon mån av kontrollstyrelsens andra tabell å sid. 8, enligt vilken antalet av dem, som utan varje inskränkning äga en inköpsrätt av fyra liter per månad, uppgår till c:a 300,000 personer.

Önskvärdheten av en konsumtionsminskning bestrides icke av kontrollstyrelsen, som bemödar sig att visa, hur lyckligt det nuvarande systemet verkat i sådan riktning. Men vid studiet av kontrollstyrelsens siffermaterial falla särskilt två omständigheter i ögonen. Den ena är den under de tre sista åren påtagliga tendensen till stegring av konsumtionen efter den nedgång, som i början konstaterats, den andra är frånvaron av statistik från de år, vilka skulle visat de allra fördelaktigaste siffrorna, d. v. s. den största nedgången såväl i konsumtion som i därmed sammanhängande följdföreteelser, fylleri-siffror, alkoholsjukdomar m. m.

Till komplettering av kontrollstyrelsens annars så omsorgsfullt utarbetade och för saken belysande statistik må i avseende på sistnämnda förhållande anföras följande siffror:

	Förbrukning pr invånare			Fylleriföreseelser	
	av brännvin	vin	öl (inklusive klass II)	Stockholm	Riket
1916	5.2 liter	0.8	22.9	8,747	43,911
1917	1.7 >	1.1	21.4	3,752	18,925
1918	1.2 >	1.0	3.3	5,574	17,835
1919	2.3 >	0.9	14.8	10,083	33,325
1920	6.0 >	0.7	22.6	9,768	45,972

Det torde vara obehövt att uppräda ytterligare siffror, såsom för alkoholsjukdomar etc. De förete givetvis samma starkt nedåtgående tendens under dessa alkoholfastans hälsosamma år. De båda år, som visa de fördelaktigaste siffrorna äro, som synes, åren 1917 och 1918. Kontrollstyrelsen underlåter avsiktligt att åberopa dem till förmån för det nu rådande individuella kontrollsystemet, och det med rätta, ty den rekordartade nedgång de visa beror icke på detta system utan på de vida längre gående generella restriktioner, som då genom förhållandenas makt, oberoende av systemet, voro gällande. Den maximering, som då tillämpades, gick långt under nu gällande 4 liter i månaden; under den mest restriktiva perioden utdelades i Stockholm endast 2 liter i kvartalet. Då man till det nu gällande systemets förmån åberopar jämförelser med tillståndet under den obegränsade köpfrihetens tid, så äro nu senast anförda kompletterande jämförelser av intresse för att visa, att detta system, även om det visat nedgång i förhållande till det alldeles restriktionslösa tillståndet,

dock visar sig vida underlägset ett system, som ytterligare sänker maximigränsen.

Det invändes nu, att en sänkning av det legitima tilldelningsmaximum skulle kunna befaras uppmuntra den olaga handeln, till vilken de, som funne sig för litet tillgodosedda, skulle taga sin tillflykt. Om så vore fallet, borde de platser i vårt land, där bolagen lokalt genomfört sådan sänkning — flerstädes till 2, på vissa orter t. o. m. till 1 liters maximum — genomgående förete sämsta tillståndet i avseende på olaga handel och därmed följande dryckenskap. Så är emellertid icke fallet. Medeltalet fylleriförseelser per år och per 1,000 innevånare, uträknat för samtliga de platser, där nedsättning av maximigränsen ägt rum, utgör f. n. c:a 15. De högsta siffrorna för fylleriförseelser, 43, 35, 34 etc. per 1,000 inv., tillhöra sådana städer, där maximigränsen icke nedsatts.

En försiktigt avvägd nedsättning av maximigränsen skulle att döma härav långt ifrån att främja dryckenskap, åstadkommen genom olaga handel, bidra till en ur såväl folkhälsans som folksedernas och folkekonomiens synpunkt önskvärd minskning av alkoholkonsumtionen i vårt land. Att en sådan minskning ej skulle vara önskvärd, lär väl ingen ansvars-kännande medborgare vilja påstå. Även om man med kontrollstyrelsen erkänner, att de omständigheter, under vilka konsumtionen sker, äro viktiga faktorer för bedömande av skadeverkningarnas omfattning, så synes det likväl klart, att en konsumtionsminskning i stort även måste minska faran för sådana konsumtionsformer, som äro ägnade att vålla de svåraste sociala skadeverkningarna. I systemets natur av socialt experiment ligger rent av en uppfordran att genom försök med försiktigt avvägd minskning utröna, hur en sådan skulle verka. Endast det praktiska försöket kan nämligen här bringa fullgiltig bevisning.

Man invänder stundom, att sänkningen från 4 liter till 3 såsom maximigräns särskilt skulle drabba dem, som genom tilldelning av högsta maximum erkänts såsom de mest förtroendeingivande bland motboksägarna. Gent emot dessa, säger man, behövas inga särskilda åtgärder, de kunna ej antagas missbruka sitt kvantum. Och man ömmar särskilt för dem, som genom 'stort umgänge' och vidsträckt representationsskyldighet skulle råka i bekymmer. Ur samhällets och folksedernas synpunkt kan det dock ingalunda vara påkallat att falla undan för dylika anspråk från ett fåtal inom samhället, tvärtom bör allt göras för att främja avläggande av otidsenliga sedvänjor och uppmuntra bättre exempel från deras sida, som genom sin representativa ställning i samhället kraftigt påverka folksederna.

Då bevillningsutskottet två gånger förut tillstyrkt och andra kammaren bifallit en sänkning av maximigränsen från 4 till 2 liter, så låge det närmast till hands att ånyo framställa samma förslag. Då det emellertid kan befaras, att ett sådant förslag även nu, liksom 1920 och 1921, skulle avslås av första kammaren, inskränka vi oss denna gång, för att uppnå ett resultat, till att förorda den vid 1920 års riksdag av en reservant, herr Röing, föreslagna sänkningen till 3 liter, en synnerligen moderat reform, om vilken reservanten, säkerligen

med full rätt, yttrade: 'En så måttlig nedsättning torde icke öka frestelsen till anlitage av olovliga sätt att åtkomma sprit.'

I förhoppning att på denna moderata linje kunna ena kamrarna hava vi yrkat, att utskottet skulle hemställa,

att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I:186 av herr Bergman m. fl. samt II:261 av herr Elof Ljunggren m. fl., för sin del besluta, att 48 § i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker skall erhålla följande ändrade lydelse:

Spritdrycker må ej till någon utminuteras i större myckenhet än *tre* liter i kalendermånaden. Efter därom skriftligen gjord framställning äger dock bolag, om särskilda skäl föreligga, medgiva köpare rätt att för visst tillfälle inköpa större myckenhet än sålunda stadgats.»

samt av herr *Pers*, som anförde:

»Systembolaget i Västerås har, föranlett av beslut av stadsfullmäktige, praktiserat ett försäljningsmaximum av 2 liter per månad, förutom för juni och december månader. Rörelsen har bedrivits utan att några större svårigheter förmärkts, varför en generell nedsättning för hela landet torde kunna tillämpas utan allt för stora olägenheter.»

Bilaga.

Till Riksdagens bevillningsutskott.

Genom remiss den 12 februari 1926 har Kungl. Maj:t anbefallt kontrollstyrelsen att till riksdagens bevillningsutskott avgiva utlåtande över motionerna nr 186 i första kammaren av herr Bergman m. fl. och nr 261 i andra kammaren av herr Elof Ljunggren m. fl. om sänkning av maximigränsen för utminuterering av spirituosa.

I anledning härav får kontrollstyrelsen anföra följande.

I 48 § rusdrycksförsäljningsförordningen stadgas, att spritdrycker ej må till någon utminuterats i större myckenhet än fyra liter i kalendermånaden. Denna maximigräns anse motionärerna för hög och anföra som skäl härför, att motboksinnehavarna icke på långt när utnyttjat den sålunda medgivna rätten. Medeltalet försålda liter spritdrycker per månad och motbok synes i allmänhet, framhålla de, hava hållit sig omkring två liter. Enligt en uppgift, erhållen från kontrollstyrelsen, utgjorde medeltalet år 1925 omkring 2.08 liter, alltså obetydligt över hälften av den medgivna maximikvantiteten.

Motionärerna beteckna visserligen den i 48 § föreskrivna fyralitersgränsen som en maximigräns men synas icke desto mindre utgå från den uppfattningen, att samtliga motboksinnehavare, därest de så önskade, skulle kunna inköpa fyra liter i månaden. Denna uppfattning är emellertid icke överensstämmande med verkliga förhållandet. Bestämmelsen är som så många andra bestämmelser i rusdrycksförsäljningsförordningen, såsom motionärerna framhållit, en maximibestämmelse. Därav följer emellertid, att systembolagen, som hava tillämpningen av bestämmelsen sig anförtrodd, hava rätt att fastställa lägre inköpsrätt för samtliga eller vissa av motboksinnehavarna, därest rusdrycksförsäljningsförordningens ledande grundsats, sådan denna kommit till uttryck i förordningens 63 §, kan anses påkalla detta. Såsom kontrollstyrelsen uttalade i cirkulär nr 71 den 3 juli 1920 med råd och anvisningar rörande motbokskontrollen, kan förordningens bestämmelse om högst fyra liter per månad i sin generella avfattning ej göra anspråk på att vara något annat än den ram, inom vilken bolagen hava att fatta sina avgöranden i de speciella fallen. Kontrollstyrelsen lämnade ock i nämnda cirkulär systembolagen vissa råd och anvisningar rörande de principer, de enligt kontrollstyrelsens mening borde följa vid fastställandet av inköpsrätten å motböckerna. Dessa råd och anvisningar har kontrollstyrelsen sedermera kompletterat och på några punkter modifierat genom cirkulär nr 14 den 31 oktober 1925. I överensstämmelse med de av kontrollstyrelsen lämnade anvisningarna påbörjade systembolagen under senare hälften av år 1920 en revision av centralregistren, som ledde till att inköpsrätten sänktes för ett betydande antal motboksinnehavare. Systembolagen hava ock följt ett mera restriktivt förfaringssätt, än som tidigare ägde rum, vid utlämnandet av motböcker till personer, som tidigare ej innehaft motbok. Medan under förra hälften av år 1920 praktiskt taget samtliga manliga motboksinnehavare vid flertalet bolag hade en inköpsrätt av fyra liter i månaden och begränsningar för ett större antal motboksinnehavare endast hade

Motionärernas utgångspunkt.

Den faktiska inköpsrätten å motböckerna.

vidtagits av ett fåtal bolag, är numera inköpsrätten begränsad till mindre än fyra liter i månaden för det övervägande flertalet av landets såväl manliga som kvinnliga motboksinnnehavare. I nedanstående tabell har sammanställts uppgifter över antalet motböcker med begränsad inköpsrätt i procent av samtliga motböcker för varje år från och med år 1920.

Antal motböcker med begränsad inköpsrätt i % av samtliga motböcker.

	För män	För kvinnor	För män och kvinnor
1 januari 1920	19.6	77.2	23.7
1 januari 1921	27.8	85.8	32.1
1 januari 1922	62.0	96.1	64.6
1 januari 1923	66.3	97.7	68.9
1 januari 1924	67.8	97.8	70.3
1 januari 1925	68.8	97.9	71.3
1 januari 1926 ¹	69.9	98.1	72.5

Av tabellen framgår att numera praktiskt taget samtliga kvinnliga motboksinnnehavare och över två tredjedelar av de manliga motboksinnhavarna hava motböcker med begränsad inköpsrätt. Av tabellen framgår däremot icke, hur långtgående begränsningar systembolagen hava vidtagit. Uppgifter i detta avseende finnas ej heller tillgängliga annat än för de sista åren. I nedanstående tabell hava sammanställts uppgifter, avseende åren 1924 och 1925, över motböckernas fördelning med hänsyn till inköpsrättens storlek.

Motböckernas fördelning med hänsyn till inköpsrättens storlek.

Inköpsrätt högst	A n t a l m o t b ö c k e r		
	1:a kvartalet 1924	4:e kvartalet 1924	4:e kvartalet ¹ 1925
4 liter pr månad	306,827	304,487	294,599
3 » » »	128,135	135,517	143,546
2 » » »	383,953	393,626	402,705
under 2 liter pr månad	197,391	211,765	235,831
Summa motböcker	1,016,306	1,045,395	1,076,681

De nu senast anförda siffrorna visa, att för ungefärligen tre femtedelar av samtliga motboksinnnehavare inköpsrätten begränsats till högst två liter per månad eller därunder. Siffrorna visa ock, att, ehuru det egentliga revisionsarbetet var avslutat redan vid ingången av år 1924 och en viss stabilisering då inträtt, en om ock långsam sänkning av den genomsnittliga inköpsrätten alltjämt pågår.

Bäst belyses de vidtagna begränsningarnas omfattning av uppgifterna rörande den s. k. inköpskapaciteten, det vill säga den genomsnittliga kvantitet spritdrycker, som högst får inköpas per motbok. Den sista tillgängliga siffran å den månatliga inköpskapaciteten, som avser december 1925, är 2.45.

Liksom medelinköpen per motbok, såsom motionärerna framhållit, är olika i olika delar av landet, skifta ock de företagna begränsningarna av motboksinnhavarnas inköpsrätt allt efter de olika lokala förhållandena. Variationerna i detta avseende framgå av nedanstående sammanställning, i vilken ock intagits uppgifter rörande medelinköpen och uttagsfrekvensen, d. v. s. medelinköpen i procent av inköpskapaciteten.

¹ Preliminär uppgift.

Område	Inköpskapacitet liter/månad		Medelinköp liter/månad		Uttagsfrekvens %	
	1924	1925	1924	1925	1924	1925
Stockholmstrakten	2.65	2.60	2.42	2.42	91	93
Östra Sverige i övrigt	2.54	2.50	2.13	2.13	83	85
Småland och öarna	2.46	2.41	1.85	1.86	75	77
Södra Sverige	2.91	2.89	2.33	2.40	80	83
Sydvästra Sverige	2.60	2.56	2.15	2.16	83	85
Bergslagen	2.12	2.12	1.65	1.75	78	82
Norra Sverige	1.89	1.85	1.52	1.53	80	83
Hela riket	2.50	2.46	2.06	2.08	82	85

En tabell, belysande dessa förhållanden för varje bolag för sig, bifogas.

Såsom inhämtas av den lämnade redogörelsen hava systembolagen genom de av dem vidtagna, på individuell kontroll grundade begränsningarna av motboks innehavarnas inköpsrätt åstadkommit, att de verkliga inköpsmöjligheterna för närvarande icke avsevärt överstiga de inköpsmöjligheter, som genomsnittligt skulle stå motboks innehavarna till buds, därest en generell tvålitersgräns funnes stadgad, men inga ytterligare på individuell kontroll grundade begränsningar företoges. De farhågor för en utveckling i ogynnsam riktning, som motionärerna hysa, böra ses mot bakgrunden icke av en isolerad bestämelse i rusdrycksförsäljningsförordningen utan av den tillämpning, som förordningens bestämmelser, betraktade som helhet, i verkligheten fått.

Motionärerna uttala, att den eventualiteten icke vore utesluten, »att, om den nuvarande fyralitersgränsen alltjämt bibehålles, en icke önskvärd stegring av konsumtionen kan komma att uppstå». Storleken av försäljningen utminuteringsvis under tiden från och med år 1920 — det första år, under vilket försäljningen blott reglerades av bestämmelserna i gällande rusdrycksförsäljningsförordning — torde kunna vara i viss mån belysande vid bedömandet av det berättigade i motionärernas farhåga på denna punkt. Uppgifter rörande denna försäljning hava därför sammanställts i nedanstående tabell, i vilken för jämförelses skull därjämte medtagits även år 1913, d. v. s. det sista år, under vilket försäljningen helt bedrevs efter bestämmelserna i 1905 års brännvinsförsäljningsförordning.

Utminuteringsstegring.

	Miljoner liter	Per invånare Liter	Lägetal
1913	38.1	6.8	100
1920	33.6	5.7	84
1921	28.5	4.8	71
1922	23.2	3.9	57
1923	23.5	3.9	57
1924	25.3	4.2	62
1925	26.5	4.4	65

Såsom framgår av tabellen understiger försäljningen utminuteringsvis för närvarande högst väsentligt samma försäljning år 1913. I förhållande till folkmängden utgör den icke mer än 65 % av sistnämnda försäljning. Även för år 1920 var försäljningen utminuteringsvis betydligt högre än samma försäljning under nästförflutna år. Visserligen har en mindre stegring av försäljningen utminuteringsvis ägt rum under åren 1923, 1924 och 1925. Med dylika temporära variationer torde man dock alltid vara nödsakad att räkna. Hur än inköpsrätten för motboks innehavarna avpassas, efter vad som rimligen kan anses vara deras legitima behov, måste dock en ej alltför liten marginal komma att finnas mellan deras högsta möjliga inköpsrätt och deras faktiska

inköp. Det måste alltid komma att finnas motboks innehavare, som under vissa tidsperioder icke köpa hela den kvantitet, de äro berättigade att köpa. Under tider av stark ekonomisk depression blir skillnaden mellan inköpsmöjligheterna och de faktiska inköpen större än under tider, då de ekonomiska konjunkturena äro goda. Den ökning av försäljningen utminuteringsvis, som ägt rum under åren 1923, 1924 och 1925, torde vara att betrakta såsom en dylik av förbättrade ekonomiska förhållanden framkallad inköpsstegring. Stegringen kan emellertid på grund av de vidtagna begränsningarna av motboks innehavarnas inköpsrätt icke fortsätta hur långt som helst. Inköpsmöjligheterna bliva snart nog tagna i anspråk i den högsta utsträckning, som praktiskt taget kan komma i fråga. Starka tecken tyda för övrigt på att stegringen av försäljningen utminuteringsvis snart nog har nått sin höjdpunkt. Under de sista månaderna har nämligen stegringen varit mindre än förut.

Gentemot nu anförda uppfattning skulle kunna göras gällande, att ökade köpeanspråk från vissa motboks innehavares sida skulle kunna föranleda åtminstone en del av systembolagen att släppa efter å de restriktiva principer, som de hittills följt. Enligt kontrollstyrelsens mening saknas anledning att emotse en dylik utveckling. De uppgifter, kontrollstyrelsen i det föregående anført rörande motböckernas fördelning med hänsyn till inköpsrättens storlek, utvisa, att även under de två sista åren en, om ock långsam, sänkning av inköpskapaciteten ägt rum. En granskning av detaljuppgifterna för de olika bolagen utvisar, att denna sänkning är karakteristisk för det övervägande antalet bolag. Endast cirka 10 % av bolagen visa en svag stegring av inköpskapaciteten. Härtill kommer, att systembolagen alltmer börjat iakttaga särskild försiktighet vid fastställande av inköpsrätt och inköpsvillkor för sådana yngre motbokssökande — i regel personer, som helt nyligen uppnått 25 år — vilka första gången göra framställning om erhållande av motbok. Systembolagen äro jämväl mycket varsamma vid de höjningar av inköpsrätten, vilka efter hand kunna ifrågasättas för de yngre motboks innehavarna. Betydelsen av ett dylikt tillvägagångssätt särskilt med hänsyn till önskvärdheten av att de yngre åldersklassernas uppmärksamhet inriktas därpå, att spritdrycker äro en vara, som måste handhavas med försiktighet och måttlighet, har ock av kontrollstyrelsen antytts redan i cirkulär nr 71/1920 (sid. 5) och ytterligare framhållits och utvecklats i cirkulär nr 14/1925 (sid. 3).

I nära samband med det uttalande av motionärerna, vilket kontrollstyrelsen nu upptagit till belysning, står följande uttalande av dem: »En viss tendens har också gjort sig gällande hos vissa fullt lojala motboks innehavare att uttaga och utnyttja hela den kvantitet, vartill de äro berättigade, även om de icke hysa något synnerligt begär därefter, blott för att de vilja, som det heter, taga ut sin rätt.» Kontrollstyrelsen vill icke bestrida, att en lagstadgad maximigräns för försäljningen av en viss vara kan fresta dem, som äro berättigade att inköpa densamma, att köpa största möjliga kvantitet. På en dylik »ransoneringspsykologi» lämnade krigsåren talande exempel. Ju mera normala förhållanden i samhället i allmänhet äro, desto mindre torde dock en påverkan av nyss antydd art vara att räkna med. De individuella begränsningar, som av systembolagen vidtagas, torde dessutom undanröja alla större risker för en artificiellt konsumtionsstegrande inverkan av maximeringen av inköpsmöjligheterna. Särskilt torde de nyss berörda begränsningarna för de yngre åldersklasserna vara av stor betydelse i detta sammanhang. För övrigt utesluter ej heller en generell sänkning av den högsta kvantitet, som får utminuterats, från fyra liter per månad till exempelvis två eller tre liter per månad den risk, som motionärerna framhålla. Den konsumtionsstegrande inverkan, som en inköpsrätt av fyra liter i månaden kan hava för en motboks innehavare, som nått stadgad ålder, har en ordnad ekonomi, eget hushåll o. s. v., behöver ingalunda vara

större utan är tvärtom med all sannolikhet mindre än den konsumtionsstegrande inverkan, som en motbok med en inköpsrätt av två eller tre liter i månaden kan utöva på en motboksinnehavare, som nyss fyllt 25 år. Även därest en generell sänkning av fyralitersgränsen företoges, blir sålunda verkan i det avseende, varom här är fråga, helt beroende av tillämpningen.

Kontrollstyrelsen vill i detta sammanhang ock begagna tillfället att framhålla, att de påståenden, som framförts därom, att systembolagen skulle sänka inköpsrätten för en motboksinnehavare, som icke utnyttjat hela sin inköpsrätt, äro felaktiga. Det är möjligt, att en sådan åtgärd har vidtagits vid något enstaka bolag i några enstaka fall, innan vederbörande systembolagsledning fått sin uppmärksamhet fäst på det felaktiga i tillvägagångssättet. För att undanröja varje farhåga i denna riktning har kontrollstyrelsen i cirkulär nr 14/1925 uttalat, att en sänkning av inköpsrätten ej heller bör företagas i de fall, då visserligen objektiva skäl för en sänkning föreligga, men vederbörande motboksinnehavares inköp under de senaste åren icke överstigit den kvantitet, till vilken hans inköpsrätt med hänsynstagande till alla föreliggande omständigheter bort fastställas.

Motionärerna framhålla vidare, att det »visat sig föreligga en frestelse för vissa motboksinnehavare, som själva ej för egen konsumtion utnyttjat hela den inköpta kvantiteten, att genom olaga försäljning av det överskjutande motverkalagens syfte, ett missbruk, som svårigen torde kunna verksamt kontrolleras». Motionärerna vidröra här en punkt i det individuella kontrollsystemet, åt vilken kontrollstyrelsen och systembolagen alltid ägnat och fortfarande ägna den största uppmärksamhet. Uttalanden om denna fråga återfinnas å sidorna 15, 16 och 17 i cirkulär nr 71/1920 samt å sidorna 6 och 7 i cirkulär nr 14/1925. I cirkulär nr 13/1925 hava i samma syfte bestämmelser meddelats i §§ 38—41 rörande ombudskontroll. Det har mött och möter alltjämt betydande svårigheter att kunna förhindra motboksöverlåtelser eller överlåtelser av å motböckerna inköpta spritdrycker. Det torde ock vara obestriddligen riktigt, som motionärerna framhålla, att för hög inköpsrätt å motböckerna medför ökade frestelser för vissa motboksinnehavare att stå andra personer, som antingen icke alls innehava motbok eller ock anse de kvantiteter, de äga inköpa, för små, till tjänst med de kvantiteter, som de själva icke anse sig behöva. De individuella inköpsbegränsningar, som systembolagen under de senare åren genomfört, hava emellertid med all säkerhet väsentligt inskränkt tillgången till »överskottslitrar». Det är icke säkert, kanske ej ens sannolikt, att en generell nedsättning av fyralitersgränsen till en trelitersgräns skulle medföra förbättrade förhållanden i detta avseende. Förekomsten av motboksöverlåtelser och olaga försäljning av spritdrycker, inköpta å motbok, är nämligen beroende även av styrkan hos den efterfrågan, som finnes, d. v. s. av de pris, som köparna äro villiga att betala. En generell nedsättning av utminuteringskvantiteten kan få till följd, att efterfrågan ökas och prisen höjas och att därigenom motboksinnehavare, som tidigare icke velat olovligen avyttra sin spirituosa, förledas till att göra detta. Även ur denna synpunkt synes det under nuvarande förhållanden vara obetingat riktigast att fortgå på den väg, som hitills följts, utan att vidtaga någon sänkning av den lagstadgade maximikvantiteten för försäljningen utminuteringsvis.

Kontrollstyrelsen har i det föregående sökt mot bakgrunden av nu gällande utminuteringsbestämmelsers tillämpning belysa de farhågor för en kommande utveckling i ogynnsam riktning av nykterhetsförhållandena, som motionärerna ansett motiverade av den för närvarande gällande fyralitersgränsen. Härtill vill kontrollstyrelsen foga ytterligare några allmänna reflexioner.

Det finnes ett betydande antal personer, som i likhet med motionärerna anse nu gällande bestämmelser i fråga om utminuteringskvantiteten allt för litet restriktiva.

*Inköpsrätt
och motboks-
överlåtelser.*

*Opinionslä-
get i landet
för närva-
rande indi-
cerar ingen
ändring.*

Å andra sidan finnes det många, som i likhet med motionärerna och deras meningsfränder ej äro tillfredsställda med de nu gällande bestämmelserna men som i olikhet med motionärerna och deras meningsfränder önska ändring i riktning mot mindre stränga restriktioner. Det finnes slutligen en tredje grupp, som anser, att de nuvarande bestämmelserna i rimlig utsträckning tillgodose alla legitima behov samtidigt som de visat sig medföra gynnsamma verkningar i nykterhetsavseende. Anhängarna av denna uppfattning finna det obetingat riktigast att utan ändringar i gällande lag fortsätta i den riktning och efter de principer, som följts under de senaste åren. Då uppfattningarna bland allmänheten äro så delade, som ovan angivits, och det icke lär kunna bestridas, att allmänhetens ställning till restriktionslagstiftningen är av väsentlig betydelse vid dess tillämpning, torde det, folkpsykologiskt sett, icke vara motiverat att nu vidtaga några ändringar vare sig i den ena eller andra riktningen, så framt icke vägande skäl kunna anföras, för att ifrågasätta ändringar skola medföra ur nykterhetssynpunkt mycket värdefulla resultat. Arbetsro utan störande strider på det nykterhetspolitiska området är vad de lagtillämpande organen behöva för att kunna utveckla lagstiftningen till full effektivitet. Kontrollstyrelsen anser sig ock i det föregående hava visat, att i varje fall ur de synpunkter, som motionärerna åberopat till stöd för sitt förslag, hänsynen till nykterhetsförhållandena icke för närvarande påkallar den föreslagna ändringens vidtagande.

Det synes ock styrelsen, som om den olaga sprithantering, särskilt i form av spritsmuggling, som förekommit under senare år, manar till iakttagandet av försiktighet vid vidtagandet av åtgärder i av motionärerna angiven riktning. Visserligen hava de åtgärder, som från det allmännas sida vidtagits mot den olaga sprithanteringens resultat i att denna på sistone trängts tillbaka, men icke desto mindre är den säkerligen alltjämt av en viss omfattning. Risk finnes alltid för att den på nytt skall taga fart. Åtgärder i den av motionärerna angivna riktningen skulle kunna bidra till en dylik utveckling därigenom, att bättre marknad för den olaga spriten skapades.

Den föreslagna åtgärdens konsumtionsbegränsande verkan.

Det kan måhända göras gällande, att en sänkning av den lagstadgade maximigränsen vid utminuterings skulle medföra en betydande konsumtionsbegränsande verkan och att redan däri skulle ligga en stor vinst. Den utredning, kontrollstyrelsen i det föregående presterat, torde visa, att på grund av de långtgående individuella begränsningar, som systembolagen vidtagit, den konsumtionsbegränsande effekten av en sänkning av utminuteringsmaximum skulle bliva betydligt mindre än man på förhand kunde vara benägen att tro. Verkan i detta avseende skulle ock kunna ytterligare reduceras därigenom, att åtgärden kunde hos viss del av allmänheten utlösa en sådan reaktion mot lagstiftningen, att systembolagen påverkades till minskat intresse för individuell kontroll och till ett schablonmässigt förfarande vid handläggningen av motboksärenden.

Ej heller får förbises, att 48 § rusdrycksförsäljningsförordningen förutom stadgandet om fyralitersgränsen även innehåller en bestämmelse om rätt för bolagen att, där särskilda skäl därför föreligga, för visst tillfälle sälja utöver maximikvantiteten, s. k. extra tilldelning. Erfarenheten har redan visat, att allmänhetens anspråk på extra tilldelning äro särskilt stora vid bolag, där inköpsrätten av vederbörande länsstyrelse på de kommunala myndigheternas förslag generellt begränsats. Kontrollstyrelsen har visserligen i meranämnda cirkulär nr 14/1925 (sidorna 9 och 10) framhållit, att den extra tilldelningen vid dylika bolag icke må taga sådan omfattning, att den konsumtionsbegränsning äventyras, som myndigheterna genom sina åtgärder vidtagit, men styrelsen har samtidigt nödgats framhålla, att ifrågavarande bolag äro hänvisade att bevilja extra tilldelning i något större utsträckning än övriga bolag.

En åtgärd i den riktning, motionärerna föreslagit, skulle säkerligen i hög grad öka allmänhetens krav på extra tilldelning. Härav skulle följa ökade anledningar till friktion mellan allmänheten och systembolagen, vilkas ställning till skada för den dem anförtrodda uppgiften skulle avsevärt försvåras. I viss mån skulle systembolagen ock nödgas tillmötesgå de framställda anspråken och därmed skulle den konsumtionsbegränsande effekten av åtgärden ytterligare minskas.

Styrelsen vill vidare i detta sammanhang framhålla, att, även om en ytterligare begränsning av konsumtionen av rusdrycker ur olika synpunkter, t. ex. den ekonomiska, måste anses eftersträfvansvärd, dess värde dock ej får över-skattas. Erfarenheten under de gångna åren har visat, att de sociala skadeverknin-gar, som alkoholkonsumtionen medför, så långt de kunna statistiskt mä-tas, ingalunda äro direkt proportionella mot konsumtionens storlek utan i stäl-let i minst lika hög grad beroende av de former, under vilka den försiggår.

Motionärerna framhålla, att medelinköpen äro ganska olika i olika delar av landet, och kontrollstyrelsen har i det föregående kompletterat denna uppgift med att framhålla, att detsamma gäller i fråga om motboks innehavarnas me-delinköpsrätt (inköpskapaciteten). Från olika håll har därjämte vid upprepade tillfällen framhållits betydelsen av att den största hänsyn toges till de lokala skiljaktigheterna. Rusdrycksförsäljningsförordningen lämnar ock på den punkt, varom här är fråga, betydande möjligheter öppna i detta avseende. Dels lig-ger i den individuella utminuteringskontrollens egen natur, att hänsyn kan och bör tagas till dylika lokala skiljaktigheter, dels lämnar det vidsträckta infly-tande, som kommunerna äga vid beviljandet av oktroj åt bolagen, den möjlig-het att fastställa praktiskt taget vilka inskränkningar som helst i fråga om bo-lagens rörelse. Bland annat kunna kommunerna med för vederbörande läns-styrelse bindande verkan fatta beslut om nedsättning av den högsta utminute-ringskvantiteten. Vid sådant förhållande synes det som om den väsentliga ef-fekten av den av motionärerna föreslagna lagändringen skulle bliva minskade möjligheter till anpassning efter de skiftande förhållandena i olika delar av lan-det. Kontrollstyrelsen vill ock erinra därom, att den högsta utminuteringskvan-titeten på de kommunala myndigheternas förslag begränsats till mindre än fyra liter i månaden endast för ett mindretal bolags vidkommande.

Med hänsyn till vad kontrollstyrelsen i det föregående anført, hemställer sty-relsen, att bevillningsutskottet måtte föreslå, att motionen ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I detta ärendes behandling har såsom föredragande deltagit t. f. byråchefen Bergvall.

Stockholm den 26 februari 1926.

E. THULIN.

Eric Bergman.

